

Az ÁVH olyan, mint az Udva

Ivan Ivanji egykori budapesti tudósító visszaemlékezése az 1956-os forradalomra

Ivan Ivanjinak az 1956-os forradalom 30. évfordulójára regénye jelent meg az akkori eseményekről. Személyes élményeit vetette papírra, hiszen a Mladost ifjúsági lap tudósítójaként ott volt Budapesten, amikor forrongott az egész város. Ivan Ivanji jelenleg Bécsben, illetve Belgrádban éli nyugdíjas éveit, míg dolgozott, volt újságíró, publicista és műfordító, egy ideig Tito tolmácsa. Így idézte fel a negyven évvel ezelőtti budapesti tudósítói időszakát:

– Jóval a forradalom kitörése előtt, júniusban cserevendégként ott lehettem Magyarországon a Szabad Ifjúságnál. Értékes ismeretségekre tettem akkor szert, aminek a forradalom idején nagy hasznát láttam. Magáról a forradalomról Belgrádban értesültem, mégpedig oly módon, hogy október 22-én Gerő egy párt- és állami küldöttséggel Jugoszláviában járt, egyik újságíró ismerősöm ott maradt Belgrádban riportkészítés céljából, és amikor 23-án felhívta a szerkesztőségét, hallotta, hogy Budapesten valami készül. Ezt elmondta nekem, s én azonnal reagáltam, pénzt kértem a szerkesztőgtől, hogy Budapestre mehessenek. De mivel abban az időben nem volt egyszerű devizához jutni, én pedig úgy éreztem, hogy nincs halogatni való időm, ezért fogtam egy nagy bőröndöt, megpakoltam kávéval és csokoládéval – ez lett a valutám –, és nekivágtam a nagyvilágnak. Nem lehetett azonnal Budapestre jutni, csak Kecskemétiig ment a vonat, úgyhogy különböző, tőlünk független okokból csak egyhetes késéssel érkezhettünk a magyar fővárosba. Azért használok többes számot, mert Kecskeméten egymásra találtunk mi jugoszlávai tudósítók, s kocsival együtt folytattuk utunkat Đuka Julius, a Tanjug tudósítója, Vlado Teslić, a Borbaé és Apró Mátyás, a Magyar Szó szerkesztője.

■ **Mire Budapestre értek, ott javában ropogtak a fegyverek, nem félték?**

– Tudom, hogy nem szimpatikus, amit mondok, de így volt: én egész úton azon izgultam, nehogy befejeződjön a forradalom, mire odaérünk, és azt szerettem volna, hogy minél tovább tartson, hogy jó tudósításokat küldhessek. Úgy gondolkodtam, hogy nem az én forradalmam, nem az én háborúm, nem szurkoltam egyik félnek sem. Feszültem figyelemmel követtem az eseményeket, ahol történt valami, mindjárt oda siettem. Hallottuk például, hogy a Nagykörúton valakit felakasztottak, azonnal ott termettünk. Mai szemmel nézve bevallom, ez meglehetősen csúnya viselkedés, de az újságírók így tesznek mindenütt a világon, az esemény, a hír igazítja őket. Talán kicsit féltem is, hiszen lövöldöztek, de az volt a szerencsénk, hogy amikor megmondtuk, hogy jugoszláv újságírók vagyunk, mind a két oldalon szívesen láttak bennünket. Igazán veszélyben akkor voltunk, amikor lőttek, s akik lőttek, nem mindig tudták, kire. Jugoszláv részről az egyetlen áldozat a nagykövetség sajtóembere, a Milovanov volt, aki egy rossz pillanatban kinézett az ablakon, s a Hősök tere közéléből az oroszok lelőtték. Volt egy olyan mese is, hogy azért esett áldozatul, mert azt hitték róla, ő a Nagy Imre. Igaz, hogy neki is volt bajusza, mint a Nagy Imrének, talán távolról össze lehetett őket téveszteni, de nem hinném, hogy az orosz katonák azonosítással foglalkoztak volna, mindenkiere fégyvert emeltek, akiről úgy gondolták, veszélyes, s hogy ő kinézett az ablakon, nem tudhatták, mire készül ott.

■ **A jugoszláv nagykövetség befogadta Nagy Imrét, s a jugoszlávok mintha szurkoltak volna a magyar forradalomnak.**

– Nagy Imréket Belgrád engedélyével fogadták be, és valóban fennállt a segítő szándék, viszont azt nem állíthatom, hogy a jugoszláv közvélemény szurkolt a magyar forradalomnak, hanem egyszerűen olyan volt a hangulat, hogy például a diákok azt hangoztatták, menni kell Magyarországra, és harcolni kell az oroszok ellen, segíteni kell mindenkinek, akinek a szabadságát veszély fenyegeti. Ugyanúgy Egyiptomba is akartak menni az amerikaiakkal szembeszállni. Eluralkodott a nézet, hogy mindenkit meg kell védeni. Szerin-

tem ez politikailag egy nagy marhaság volt, és később rájöttem, hogy nemigen voltak tisztában azzal, hogy mi is történt Magyarországon. Érdekes dolog jut eszembe, előadást tartottam Belgrádban a műszaki egyetemen, amikor a forradalom már lefutott, és ott többször említettem az ÁVH-t. Értetlenül bámultak rám, és megkérdezték tőlem, mit jelent az ÁVH, mire azt feleltem, hogy ugyanaz, mint minálunk az Udva. Másnap hajnalban az állambiztonság felhívott, és felelősségre vont, hogy gondoltam én az Udva összehasonlítani az ÁVH-val, mire én azt feleltem nekik, hogy ha már ilyen gyors tudomásukra jutott, mit mondtam az egyetemen, akkor nem is állnak olyan távol az ÁVH-tól.

■ **Míg újságíróként Budapest utcáit járta, egyszer alkalma nyílt találkozni Kádár Jánossal is.**

– Igen, október 29-én este a központi bizottságban Kádár Jánosnál jártunk. Mi eredetileg Nagy Imrével kívántunk találkozni, de váratlanul azt mondták nekünk, hogyha akarjuk, Kádár

Ivan Ivanji tudósította a Mladost ifjúsági lapot 1956-ban Budapestről

elvtárs a rendelkezésünkre áll. Így hozzá mentünk el. Abban a huszemban éltünk, hogy az oroszok elhagyják Magyarországot, és hogy Kádár és Nagy Imre egyazon kormányban tevékenykedik. Mire Kádár János azzal fogadott bennünket, hogy ez így nem mehet tovább, mert ha Nagy Imre így folytatja, ahogy elkezdte, Magyarországon nem nyugati demokrácia fog kialakulni, hanem kleriko-fasizmus Mindszentyvel az élen, ő így fogalmazott, olyasmi, mint Portugáliában van. Majd előtűnt hangosan gondolkodott, és a következőket fejtette ki: „Ha visszahívom az oroszokat, mint a magyar nép gyilkosa kerülök be a történelembe, viszont ha nem, akkor Magyarország elveszett – sőt hozzatéte – az ország elveszett így is, úgy is”. Ekkor Đuka Julius – ő volt a legtapasztaltabb újságíró közöttünk – nyomban kijelentette, ezt Kádár elvtárs nem újságíróknak tetszett mondani. Mire ő azzal válaszolt, hogy jugoszláv kommunistáknak nyilatkozott, akikben bízik, és tudja, nem fognak visszaélni vele. Nekünk ezek után az volt az első dologunk, hogy lerohantunk a határra, és telefonáltunk, hogy találkozni szeretnénk a politikai vezetéstől valakivel, mert fontos információink vannak. Palicson beszámoltunk Geza Tikvickinek, a tartományi pártbizottság főtisztjének, s azt hiszem, ő ezt, amit tőlünk hallott, belefoglalta a jelentésébe és az ott volt Tito asztalán, amikor Hruscsovval beszélgetett.

■ **Tito és Hruscsov brioni találkozója után megpecsételődött az 1956-os forradalom sorsa. Érdekes módon erről a beszélgetésről az utókor részére nem maradt fenn hivatalos dokumentum.**

– Igen, mindeddig nem került elő a hivatalos okmány, még Veljko Mićunović könyvéből is az a következtetés vonható le, hogy írásos dokumentum a beszélgetésről nem maradt fenn. Annnyit tudunk, hogy vita folyt arról, hogy Kádár vagy München kerüljön hatalomra, s Tito minden igyekezetével odahatott, hogy Kádár kerüljön ki győztesen. A közelmúltban feltárt dossziéból is arra lehet következtetni, hogy a szovjetek is tanakodtak, Kádár vagy München lesz a megfelelőbb személy Magyar-

ország vezetésére. Úgyhogy ma én úgy látom, hogy amennyiben Hruscsov engedett Titónak és netalán hagyta magát meggyőzni, hogy Kádár esszen a választás, nem lehetett neki nehéz dolga, mert a szovjetek is e két ember közül kívánták kiválasztani a megfelelőbbet. Veljko Mićunović azt állítja, hogy a Tito–Hruscsov-találkozóról jegyzőkönyv nem készült, én viszont ezt cáfolnám, és azt mondom, hogy ez lehetetlenség. Kérdeztem sokakat, akik velem együtt ott dolgoztak Tito közvetlen közelében, s tudom tőlük és magam is tudom, hogy minden beszélgetés után, akkor is, ha négy szemközt folyt, jegyzőkönyv igenis készült. Ha nem is ott a helyszínen, akkor utána emlékezetből írta meg valaki. Én személy szerint is megfogalmaztam jó néhány efféle irómanyt. Meg vagyok győződve róla, hogy a Tito–Hruscsov-találkozót követően Kardelj diktált valamit. Hogy az most hol van, nagy titok, szerintem nem az emlékmúzeumban kell keresni, hanem a pártarchívumban.

■ **A magyaroknak nagy csalódást okozott, hogy Tito hátat fordított a forradalomnak.**

– Tito november 13-ai beszédében kifejtette, hogy amit a szovjetek csináltak Magyarországon, az óriási hiba volt, de ha Magyarországon kitörne a kapitalizmus, az bűn lenne, talán még annál rosszabb is. A mai eszemmel mérlegelve a dolgokat akkor ott Magyarországon Nagy Imre egy titóista szocializmust kívánt megteremteni, szinte biztos, hogy semmiféle kapitalista restaurációra nem készültek, pláne nem arra, hogy a horthysta tiszteket visszahozzák. Azt hiszem, Nagy Imrének nem látták, hogy mi történik minálunk, ezért akarták a titóista szocializmust, de a legnagyobb hibájuk az, hogy nem mérték fel, hogy nem lehetséges még egy semleges országot megteremteni. Legalábbis akkor még nem jött el az ideje. Amerika sem akarta, és a Szovjetunió magától értetődően ellenkezett. Nagy Imréék csalódtak Titóban, ez a csalódás azért is volt nagy, mert egy kicsit túl sokat vártak tőle. Másrészt azt is tudni kell, hogy a magyar forradalomnak nemcsak a külföldi támogatás hiányában nem volt esélye, hanem azért sem, mert október 27-e után már senki sem vezette. Volt a Nagy Imre-kormány, hadsereg nem létezett, az ÁVH-t természetesen szétzavarták, és sok kis csoport, klikk jött létre Budapesten, amelyek vívták a saját forradalmukat. A legismertebb a Dudás-féle banda volt, de rajta kívül számos más is volt. Ezenkívül léteztek munkás-tanácsok, egyet például Dobrica Ćosić is létrehozott a Gellért Szállóban, s ezek is vívták a saját kis csatáikat. Mondom, az biztos, hogy Nagy Imréék nem akartak kapitalizmust, és nem volt rossz az elképzelésük, csak sok furcsa elem keveredett a forradalom igazi céljainak hátterébe.

■ **Sokan cáfolják, Ön mégis úgy látta, hogy antiszemitizmus is felütötte a fejét a forradalmi forratagban.**

– Becsületesen meg kell mondani, hogy igenis volt antiszemitizmus, igaz, kevés esetben, de itt-ott előfordult. Litván György történész például hallani sem akar róla, vagy Vásárhelyi Miklós, aki Nagy Imre kormányának sajtófőnöke volt, és határozottan tiltakozik ellene, pedig volt. Igaz, másként kell értékelni az 56-os esetleges antiszemitizmust, hiszen Rákosi zsidó volt, Gerő zsidó volt, mindkét Farkas, az apa és a fia is zsidó volt, szinte az egész sztálinista vezetéség Magyarországon zsidókból állt – ez a többi kelet-európai országban sehol sem volt így –, viszont a másik oldalon a legtöbb szenvedő alany, például Rajk László, Nagy Imre magyar volt, igaz, hogy ott volt velük Lukács György is, vagy Eörsi István is. Szerintem az említett tény szította az antiszemitizmust, de azt hiszem, erre a kérdésre nem kell kimondottan nagy hangsúlyt fektetni. Azt viszont saját szememmel láttam, hogy lincselések történtek például a Nagykörúton, valakit kimondottan a sárga cipője miatt akasztottak fel és ráírták, hogy így jár minden ÁVH-s. A Köztársaság téren is láttam egy borzasztó lincselést, ez volt a forradalom csúnya oldala.

VARJÚ Márta